

Projekt javaslat

Qn Borklaszter a Kunsági borvidéken

A Kunsági borvidék szőlő- és bortermelőinek integrációja

Tartalomjegyzék

Előzmények	3
1. Bevezetés	4
1.1 Globalizáció a borvilágban	4
1.2 Magyarország élelmiszergazdasági koncepciója 2017-2050	5
1.3 Magyarországi szőlő és borágazat stratégiája HNT. 2016	5
1.4 A Kunsági borvidék középtávú stratégiája 2015-2020	5
2. A Kunsági borvidék szőlőtermesztési struktúrája	7
3. A szőlőtermelés költségeinek alakulása	11
4. Kutatás, fejlesztés, oktatás	13
4.1 A szőlész-borász szakma szakember utánpótlásának a helyzete	14
5. A szőlőtermelők integrációja	16
5.1 Piacszervezési intézkedések	18
5.2 Szőlőtermelők szövetkezése, mint a másodlagos szövetkezés alappillére ...	21
5.3 Klaszteresedés	25
5.3.1. Célkitűzések	26
5.3.2. Megvalósítás	26
5.4. Közös termelői feldolgozó és tároló háttér létrehozása	28
6. Összefoglalás	31

Előzmények

A Kunsági hegyközségek - felismerve a borvidék helyzetének kedvezőtlen alakulását - kiemelt feladatként jelölték meg a borvidéki struktúra és integráció áttekintését. A Kunsági Borvidék Hegyközségi Tanácsa vállalta, hogy szakértők bevonásával egy tanulmányt készítet a hegyközségek vezetői részére, ami alapját adhatja a kedvező változások irányába tett intézkedéseknek. A valós problémák feltárására a hegyközségi tanács a Neumann János Egyetemmel együttműködve konferenciát szervezett, ahol a résztvevők tájékoztatást kaptak az ágazat aktuális kérdéseiről és a szövetkezésben rejlő lehetőségekről is. A konferenciát követően szűk körben - három alkalommal - összegezésre kerültek az elhangzottak, és meghatározásra kerültek a koncepció alapjai.

A Kunsági borvidéki hegyközségek elnökei részére Orgoványon tájékoztatót tartottunk. Az elnöki értekezlet határozata alapján munkacsoport alakult.

A munkacsoport tagjai:

Filus János alelnök, a Kaskantyúi Hegyközség elnöke

Káplány Sándor, a Helvéciai Hegyközség elnöke

Takács László, a Kiskőrös Város Hegyközsége elnöke

Subicz József, az Orgoványi Hegyközség elnöke

Kustos Lajos szakértő

Szabó Attila szakértő

Keresztes József titkár

A munkacsoport kidolgozta, majd a véglegesítést megelőzően Kaskantyún két alkalommal egyeztetette az egyes részjavaslatokat.

A projekt javaslat a Kunsági Borvidék Hegyközségi Tanácsa Igazgatóválasztmánya felé kerül betérjesztésre. A választmány dönt a projekt hegyközségekkel történő megismertetéséről, a megvalósításának ütemezéséről, kijelöli a felelősöket és a határidőket. Intézkedik a projekt logójának oltalmi alá helyezéséről.

1. Bevezetés

Miközben a gazdasági sikertörténetek a globális versenyképességet egyre inkább szükségessé teszik, kevés válasz áll rendelkezésre arról, milyen módon érhető el vagy tartható fenn. A növekedés érdekében gyakran helyezik előtérbe az ágazatok ösztönzését, a támogatások rendszerét.

Figyelembe véve a történelmi és a helyi sajátosságokat, valamint a szőlő-bor ágazat támogatását elősegítő szakpolitikákat és a számos különbözőséget a gazdasági környezetben, átfogóan kell értékelni a Kunsági borvidék jellemző tendenciáit. Mielőtt a létrehozandó együttműködési módra javaslatot teszünk, fontosnak tartjuk azt az áttekintést, mely magyarázatául szolgálhat az integráció szükségességére a globalizált világ, a hazai és ágazati stratégia és a Kunsági borvidék középtávú stratégiájában az együttműködés ösztönzésére.

1.1 Globalizáció a borvilágban

A bortermeléssel kapcsolatban két álláspont alakult ki a világban.

- Az Óvilág bortermelő vidékeinél, a tradíció és „terroir” játszik fontos szerepet,
- Az újvilági bortermelő vidékek között, pedig a tudomány, a borász személyisége és a felhasznált szőlő típusán van a hangsúly.

Egy hagyományőrző tradicionális borász szemében a globalizáció rossz, ugyanis a borok lelke eltűnik, az ízek uniformizálódnak és az, hogy minden palack bor különleges, megszűnik. Helyette a bor, csak egy ital lesz a sok közül és a hozzátársított értékek kikopnak. Ezzel szemben, egy fiatalos, innovatív gondolkodású borász a globalizációt helyezi előtérbe, hisz a verseny egyre erőteljesebb a bortermelők között. A piac egyre új fogyasztókkal bővül, melynek hatására elengedhetetlen, hogy újításokat vezessenek be. A fiatal innovatív borász számára a bor egy olyan termék, melynek - a tradíciók háttérbe szorításával és a fogyasztók igényeinek előtérbe helyezésével - a népszerűsége nő és egyre több embert tud átcsábítani a borok fogyasztására. A szőlőfajta megjelölésű borokat, melyek a szőlők típusát helyezik előtérbe, sokkal kevésbé korlátozzák a szabályok és előírások, így több esélyük van alkalmazkodni a vásárlók elvárásaihoz.

Általánosságban ez a két szemlélet megegyezik az óvilági és újvilági bortermelő országok álláspontjával. Jelenleg, inkább ez az új, innovatív szemléletmód áll nyerésre, azonban az arányok az évek folyamán változhatnak és valószínűleg megteremtődik majd az egészséges egyensúly a két világ között.

1.2 Magyarország élelmiszergazdasági koncepciója 2017-2050

A magyar szőlő-bor ágazat 2016/2017-es adatok alapján a világ bortermelésének mintegy 1 %-át adja. A forgalmi adatok alapján a magyarországi piac a meghatározó, de a borszektor fókuszában a külpiacon áll. A hegyközségi tagok által művelt területek nagysága az utóbbi években 63-65 ezer hektár körül stabilizálódott. Egyértelmű tendencia a kékszőlők arányának (2015-ben közel 30 %) lassú növekedése, valamint az illatos fehér fajták előretörése. A 42 ezer hegyközségi tag több mint 86 %-a kizárólag szőlőtermesztéssel foglalkozik, a szőlészettel és borászattal egyaránt foglalkozók aránya mindössze 11 %. A szőlőpiac extrém módon, a borpiac jelentős mértékben dekoncentrált. Mindez egyértelműen kiemeli a koordináció (és integráció) fontosságát mind vertikálisan, mind pedig horizontálisan. (1. számú melléklet)

1.3 Magyarországi szőlő és borágazat stratégiája HNT. 2016

Az ágazat szereplőinek 11 %-a foglalkozik bor előállításával, emiatt is az ágazat legneuralgikusabb pontja a szőlőtermelők és szőlőfelvásárlók kapcsolata. A két fél egymásra utaltsága ugyanakkor a megoldás lehetőségét is jelenti mivel magyar szőlő nélkül nincs magyar bortermelés. A fenntarthatóságot az eredményezi, ha a szőlő ára fedezi a művelés költségeit és megfelelő jövedelmet biztosít a termelő részére.

A HNT stratégiája: termelésszervezési programokat, koordinált szaporító anyag beszerzését, közös szolgáltatás beszerzést javasol. Mindehhez elvezető út az integráció, a nagyobb tudás és a közösségi fellépésen keresztül vezet (2.3. A szőlőértékesítés és -felvásárlás koordinációja). (2. számú melléklet)

1.4 A Kunsági borvidék középtávú stratégiája 2015-2020

A borvidék célja a termékbiztonság megteremtése, az ültetvények hatékonyságának emelése, a jövedelmezőség növelése és a területi koncentráció ösztönzése.

A termékpolitika kialakításában az alábbi megoldásokat javasolja a stratégia:

- A szőlő alapanyagokból főleg a reduktív technológiával könnyű illatos fehérbort, vagy rozét kell előállítani és a piacra vinni.
- A jelenlegi fehér vörös arány 80/20 %. A fehérbort adó szőlőfajták túlsúlya miatt, ezen célszerű változtatni a fajtaváltás során a vörösbort adó szőlőfajták telepítését helyezni előtérbe.

- A kunsági borok célpiaca elsődlegesen a belföld, ahol a kedvező ár/érték arányt mutató borok értékesítésével lehet a volument levezetni.
- A kereskedelmi munka során törekedni kell a kunsági borvidéken termelt borok eladási átlagárának folyamatos emelésére, részben a minőségi kategóriák arányainak változtatásával, részben az új termékek kedvező pozicionálásával.
- A földrajzi jelzés nélküli (asztali) borok részarányát csökkenteni kell, helyette inkább a tájborok forgalmazását kell növelni. Ezen belül is a fajtaborok forgalmazását kell előnyben részesíteni.
- Fel kell készülni az átlag feletti mennyiségek fogadására és a többletermés elhelyezésére.
- A piaci stratégia fő eleme a belföldi piacon vezető szerep megőrzése.
- A külpiazi értékesítés célországainak megválasztásában, az adottságok és a viszonylagos ismertség miatt, figyelembe véve az európai integráció hatásait is, a szomszédos országok, Szlovákia, Csehország és Lengyelország, Németország élvez prioritást.
- A következő időszakban keresni kell a borok Kelet-Ázsiai exportjának lehetőségét.

(3. számú melléklet)

2. A Kunsági borvidék szőlőtermesztési struktúrája

A Kunsági borvidék HEGYIR-ben nyilvántartott területe 21.085 ha. Az átlagos üzemméret 3 ha (1. táblázat).

1. táblázat

A borszőlő ültetvényterület megoszlása üzemméretenként

Üzemméret	Üzemek száma		Terület	
	db	%	ha	%
2 ha alatt	4.612	65,37 %	2.948	13,98 %
2-10 ha	2.053	29,09 %	8.122	38,52 %
10-50 ha	357	5,06 %	6.563	31,12 %
50-100 ha	21	0,29 %	1.455	6,90 %
több mint 100 ha	12	0,18 %	1.997	9,47 %
összesen	7.056	100,00 %	21.085	100,00 %

Forrás: hegyközségi tanács statisztika

- A 2 hektárnál kisebb területen gazdálkodók jellemzően előrehaladott korú emberek, akik a volt szakcsoporti és a szövetkezeti ültetvényeket maguk művelik, alkalmi munkát időszakosan vesznek igénybe, a gépi munkákat szolgáltatás keretében végeztetik. Többségükben östermelők. A termésüket részben a felvásárlóknak, részben a helyi ellátás keretében termelői boreladás formájában értékesítik.
- A 2-10 ha között gazdálkodókra részben a 2 ha alatti szőlőtermelőknél leírtak a jellemzők, de tevékenységükre jellemző, hogy alkalmi munkásokat foglalkoztatnak, részben gépesítették gazdaságukat, több esetben más mezőgazdasági kultúra mellett művelik ültetvényeiket. Főként östermelők.
- A 10 ha feletti termelők egy része valamely borászati vállalkozás tulajdonosaként művel szőlőt. Továbbá számos olyan szőlőtermelő gazdaság alakult ki és van kialakulóban, melyek intenzív technológia alkalmazásával hatékony szőlőtermelést valósítanak meg, termésüket a felvásárló borászatok felé értékesítik.

Az elkövetkező időszakban (2018-2025) a szőlőtermelői korfa és a szőlőtermesztés gyenge jövedelmezősége miatt az üzemszám csökkenésével számolunk. A kis területen gazdálkodó szőlőtermelők a tevékenységükkel felhagynak, a birtok családon belüli átadása, vagy eladásra kerülnek. A szőlőültetvények tulajdonosi szerkezetének változása következtében a borvidék

mintegy 10 %-át elveszíti a területeinek. A területcsökkenés a perifériára szorult, és a kevésbé forgalomképes ültetvényeket érintheti elsősorban. A tisztázatlan tulajdonosi helyzet és egyéb tényezők is eredményezhetik az ültetvényterület csökkenését (pl. osztatlan közös területek, stb.).

A szőlőtermesztési háttér átalakulása - alapvetően az EU-finanszírozású támogatásoknak köszönhetően - egyrészt a termőterületek csökkenését is maga után vonta (kivágási támogatás, illetve piaci viszonyok). Emellett a borvidék "magterületein" (Soltvadkert, Kiskőrös, stb.) a csökkenés ellenére inkább egy koncentrációs folyamat látható, ami fenntartotta (és még fenntartja) a szőlőtermesztési háttérrel. Ezzel párhuzamosan a "peremvidékek" (a borvidék Pest, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok megyei vagy Bács-Kiskun déli részei) jórészt elveszítették a szőlőtermesztési lehetőségeiket, nagymértékű elaprózódás ment végbe, ami összefügg a helyi integrátorok eltűnésével is. Ebben közrejátszik az is, hogy a szállítási költségek jelentős növekedése miatt is, a távolabbi felvásárlók felé való eladás a nyomott szőlőárak miatt nem gazdaságos. Ugyancsak negatív hatású a magyar agráriumra szintén általában jellemző elöregedés és az egyre nagyobb munkaerő-hiány.

A szerkezetátalakítási programok több eredményt hoztak. Egyrészt lehetővé tették a szőlőtermesztés biológiai alapjainak jelentős megújítását, másrészt elősegítették a termesztési és részben piaci szempontból biztonságosabban és eredményesebben termesztendő fajták (pl. ellenállóbb, gépi művelésre alkalmasabb, "piacosabb") elterjedését. A Kunsági borvidéken az uniós lehetőségek következtében jelentős fajtaváltás valósult meg. Az ültetvények 75 %-a újratelepítésre került és a fajtaszerkezet leegyszerűsödött és nagymértékben 3-4 fajtára épül (Aletta, Bianca, Cserszegi fűszeres, Kékfrankos). Emellett kisebb mértékben a néhány illatos, illetve újabb nemesítésű fajta (Irsai Olivér, Generosa, Nero) telepítése kapott lendületet.

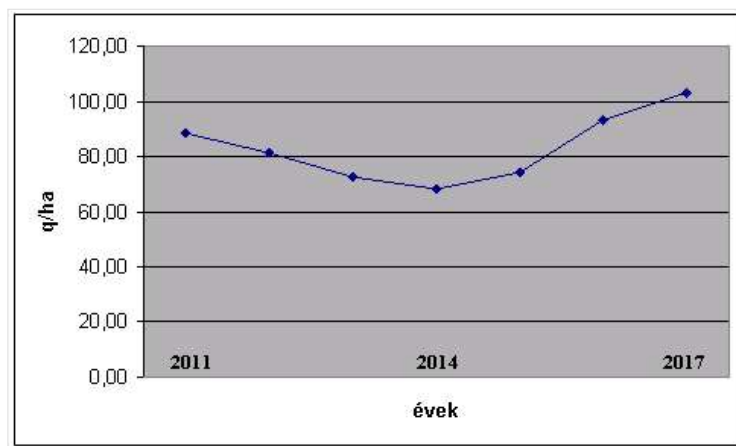
A fajtaváltásnak számos pozitív és negatív hatása van. Egyrészt a biztonságosabb termesztés lehetősége kedvezőbbé vált, ugyanakkor egyfajta tömegtermelés irányába viszi el a szőlő- és bortermelést, ahol a jövedelmezőség érdekében jellemző az ültetvények túlterhelése és a költségek (pl. tápanyag-utánpótlás, stb.) lehető legnagyobb minimalizálása. Ez, egy olyan környezetben, ahol a termelés jó értelemben véve piaci alapú (lásd olasz "tömegtermelés") és ahol a folyamatos megújulás és a megfelelő jövedelmezőség ciklusosan tervezhető (pl. szerkezetátalakítás), kevésbé lenne probléma, de a hazai negatív spirálú szőlő-árverseny és a csökkenő jövedelmezőség miatt, ez a jelenlegi viszonyok között elképzelhetetlen.

A szerkezetátalakítás során kialakult fajtszerkezet piaci szempontból hordozhat előnyt (lásd ismert nyugat-európai borvidékek), de az "arctalan tömegtermelés" esetén ezek az előnyök nem érvényesülnek. A kialakult fajtszerkezet a nagyon eltérő évjáratok esetében veszélyt jelenthet. Erre az elmúlt évtizedekben több példa is akadt (pl. Bianca termékenyülési problémái, stb.), ami adott évjáratban jelentős termés kiesést vagy relatív túltermelést okozhat.

A termésátlagok 2014-től folyamatosan nőnek (1. ábra), és ez a tendencia a továbbiakban is megmarad. A szerkezetátalakítás során az ültetvények a nagyobb terméssbiztonságot jelentő területekre kerültek áttelepítésre, és a fajtaváltás során is a jobb téltűrűsű, betegség-ellenállóbb fajták kerültek előtérbe. A Kunsági borvidéken 200.000 tonna feletti éves termés fogadására és forgalmazására kell felkészülni. A korai érésű szőlőfajták részarányának megnövekedése, részben az időjárási anomáliák ("klímaváltozás") valamint az egyre elterjedtebb gépi szüret (illetve munkaerőhiány) miatt, a szüreti időpontok és mennyiségek nagymértékben változhatnak, a szüreti csúcs már augusztus végén, szeptember első napjaiban jelentkezik, ami technológiai és piaci zavarokat okozhat.

1. ábra

A szőlőfajták termésátlagainak alakulása

Forrás: a hegyközségek adatbázisa

Az elmúlt években számos esetben olyan tömegű szőlő jelent meg egyszerre a felvásárlóknál, amire a meglévő szőlőfeldolgozó-kapacitás nem elegendő. Az egy időben jelentkező tömeges szőlő átmeneti kínálati piacot eredményez és ez átvételi zavart okoz, illetve a felvásárlási árakat nagymértékben hektikussá teszi (pl. Bianca-Cserszegi "árverseny"). 2025-re az ültetvényfelület 18.850 ha-ra, a szőlőtermelők száma 2.500 főre csökken, egyúttal a birtokkoncentráció következtében az átlagos üzemméret 7,5 ha-ra növekszik. A csökkenés a 10 ha-nál kisebb területű

szőlőt művelők körét érinti elsősorban, míg a 10 ha feletti termelők számánál értelemszerűen növekedés valószínűsíthető.

A termésátlagok a szerkezetátalakítás és a technológiai fejlesztés következtében mintegy 20 %-kal növekednek. Várhatóan a szőlőtermés 75 %-át a 10 ha feletti szőlőbirtokokon szüretelik.

A privatizáció és a későbbi bizonyos birtokkoncentráció során a termelési struktúra jórészt konzerválódott (amellett, hogy jóval kevesebb piaci /szereplő tulajdonos és termelő/ maradt), úgy, hogy a piaci alapú gazdaság létrejötté az integrátorok egy részének eltűnését és részben átalakulását eredményezte. Ennek ellenére - elsősorban a sajátos támogatási rendszer borászati beruházásainak köszönhetően - a borászati termelés kapacitásai többszörösen meghaladják a térség szőlőtermesztési potenciálját. Ugyanakkor - a fenti folyamatokkal párhuzamosan folyó piaci koncentráció (bortermelés és kereskedelem) miatt is - ezek a kapacitások teljes mértékben nem kerülnek kihasználásra. A térség meghatározó szerepet játszik a hazai szőlő- és bortermelésben és borpiacon (nemcsak a Duna borrhégy révén, hanem más magyar borvidékekkel kialakult kapcsolatai révén /pl. Tolna, stb./), domináns kapacitásokkal rendelkezik (2. és 3. táblázat). Ennek a szerepnek (és piaci potenciálnak) a fenntartása a borvidék alapvető érdeke.

2. táblázat

A Kunsági borvidék gazdálkodói szerkezete

Termelő típusa	Termelők száma
Szőlőtermelő tag	7.059
Kisüzemi bortermelő	573
Egyszerűsített adóraktár	306
Pezsgő és egyéb adóraktár	10

Forrás: a hegyközségek adatbázisa

3. táblázat

A Kunsági borvidék főbb kapacitásai

Megnevezés	Kapacitás mértéke
Szőlőterület	21 085 ha
Szőlőfeldolgozó kapacitás	28 930 q/óra
Tárolótér	3 107 923 hl
Palackozó kapacitás	150 600 palack/óra

Forrás: Kunsági Borvidék Hegyközségi Tanácsa

3. A szőlőtermelés költségeinek alakulása

A szőlőtermelés közvetlen költsége 2018-ban, átlagosan 740.750 Ft/ha, a rezsiköltség 111.750 Ft/ha, összesen 952.500 Ft/ha (4. számú melléklet). A költségekkel szemben elszámolható támogatás maximális összege (SPS, AKG) 787 EURO, amely kedvező esetben mintegy 245 eFt-ot tesz ki hektáronként. A minimálbér összege 2018. január 1-ét követően 138 eFt/hó, vagyis ahhoz hogy valaki szőlőtermesztéssel minimálbért megkeresse 10,35 ha szőlő művelését kellene saját maga elvégezzen. A szőlőtermesztés költségei között elszámolt 160 eFt/ha, mint jövedelemforrás (saját munka), figyelmen kívül hagyható. Az idénymunkással történő szőlőművelés kritikus állapotban van. Az alkalmi munkás nem rendelkezik megfelelő szakismerettel, teljesítménye és munkamorálja gyenge színvonalú. A szőlőtermesztés nem tartható fenn a hagyományos, kézi munkára alapuló technológia mellett.

A termőhely és fajta megválasztásával, az ültetvények kialakításával az élő munka ráfordítás minimalizálására, a termelés biztonságának megteremtésére kell törekedni. A hatékonyság növelése feltételezi az okszerű tápanyag gazdálkodás, az öntözés, az előrejelzésen alapuló növényvédelem és a precíziós technológia alkalmazását.

A költségek csökkentése a termelés biztonságát veszélyezteti. A nagyobb termésbiztonságú (toleráns, gépi művelésre alkalmas) fajták termesztésbe vonása előnyt jelent a növényvédelem költségeinek csökkentése miatt, ennek összege mintegy 100 eFt -ot is jelenthet.

A jövedelmező szőlőtermesztés a 2017. évi szőlőárak mellett, csak a hatékonyan művelt, az átlagtermést jelentősen meghaladó hozamú ültetvényeken lehetséges. A termésátlagok növekedése a minőség romlását eredményezi, így a borvidék ár/érték aránya csökken, ami a borok minőségében is megjelenik. Elkerülhetetlen az egyes kategóriák szétbontása, tömeg és minőségi kategóriákra. A minőségi szőlőtermesztés a szőlőárak alakulásától függően tartható fenn.

Míg a Kékfrankos esetében stagnálás, a fehér fajtáknál egyértelmű és drasztikus árcsökkenés tapasztalható. Az áralakulás nagy vesztese a Cserszegi fűszeres, mely erősen alulértékelt lett (4. táblázat). A szőlőfelvásárlási árak alakulása még az elmúlt évek, viszonylag kismértékű inflációját sem követi. A termelési költségek növekedése viszont lényegesen meghaladja az infláció mértékét. A növényvédő szerek ára 70 %-kal, az élő munka ára 100 %-kal nőtt a vizsgált időszakban. Azoknál a termelőknél, akiknek a termésátlaga nem éri el a borvidéki átlagot, a szőlőtermesztés költségei meghaladják az elérhető értékesítési árbevételt. Veszteségeiket valamelyest tompítja a

területalapú támogatás és az AKG támogatás. Ugyanakkor a felvásárlók az árak kialakításakor ezeket a támogatási forrásokat is figyelembe veszik és alapvetően beépítik ajánlataikba.

4. táblázat

A Kunsági borvidéken legnagyobb felületen termesztett borszőlő fajták felvásárlási árainak alakulása

Év	Aletta	Cserszegi fűszeres	Bianca	Kékfrankos
2012	100	130	100	120
2013	100	130	100	120
2014	80	85	70	100
2015	90	85	90	110
2016	80	83	73	110
2017	80	85	75	120

Forrás: Kunsági Borvidék Hegyközségi Tanácsa

A fentiek miatt az alapvetően szőlőtermesztéssel foglalkozók helyzete egyre inkább romlik. Ennek egyik legfontosabb oka a mezőgazdasági alap-anyagtermelés - általában más ágazatokban is jellemző - amúgy is gyenge pozíciója. Ehhez társul az ágazatot nagymértékben meghatározó évjárat hatása, ami - a termesztési adottságok és a felhasználás jellegéből fakadóan - elsősorban mennyiségi és kevésbé minőségi kérdés. A vállalkozásszerűen szőlőt termelő gazdaságok esetében a tömegtermelés jellemző. A fajtahasználat esetében a termésbiztonság, a technológia esetében a hozam maximalizálása a fő szempont. A teljes vertikumban gazdálkodó birtokok esetében a piaci lehetőségekhez igazodik a szőlőtermesztés technológiája.

4. Kutatás, fejlesztés, oktatás

A Kunsági borvidéken, eltérően számos "hagyományos" borvidéktől, az innováció és a megújulás évtizedek óta jelentős szerepet játszik. Ez jól látható a szerkezetátalakítás különböző formáiban (pl. fajtaváltások, szőlészeti és borászati technológiák, gépesítés, stb.) és a piachoz való folyamatos alkalmazkodásban (pl. kiszerezés, stb.).

A borvidék történetének része az innováció, ami talán a filoxéravész korszakától számítható igazán, amikor elsősorban a szőlőtermesztés első modernizációja megindult Magyarországon (pl. szőlőiskolák létrejötte a térségben).

Az innovációhoz közvetlenül kapcsolódnak azok az oktatási és kutatási intézmények, amelyek ezeket a folyamatokat elősegítik. Ennek első elemei a XIX. század utolsó harmadában életre hívott vincellériskolák voltak (pl. Kecskemét-Miklóstelep) vagy azok az "inventorok", akik elősegítették az ágazat megújítását (Mathiász János, stb.).

Jelenleg a borvidéken két ágazati K+F+I feladatokat ellátó állami intézmény működik, ezek a NAIK Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet Kecskeméti Kutató Állomása és a Neumann János Egyetem Kertészeti és Vidékfejlesztési Kara. A NAIK SzBKI részben jogelőd intézményeinek köszönhetően 1898 óta a hazai szőlő-bor ágazat meghatározó kutatóhelye. Az Intézet, részben a "mathiászi hagyományokat" követve, a szőlő termőhelytől a szőlőtechnológiákon keresztül a borászati kutatásokig szinte minden tématerülettel foglalkozik. Fajtanemesítői munkája számos fajtát és klónt eredményezett, amelynek egy rész még a térségben további potenciált jelenthet. Tanácsadási tevékenysége elsősorban eseti szőlészeti és borászati problémák megoldását szolgálja. Az intézmény feladata a térség szőlő- és bortermelőinek segítése minden területen szakemberei és infrastrukturális háttere (pl. laboratóriumok, mikrovinifikáció, stb.) igénybevételével. Ehhez ad háttérrel a sok évtizedes, számos hazai és nemzetközi együttműködés is.

A borvidék számára nagyon fontos terület az alsó- és középfokú szakember-képzés is. Ez jelenleg sok gondot jelent. A térségben 5-6 középfokú tanintézmény (agrár-kertész) működik, amelyik oktatási programjában valamennyire kapcsolódik az ágazathoz (pl. szőlész-borász képzés). Ugyanakkor az oktatás színvonala és a diákok készségei, tudásszintjük és létszámuk messze nem elégíti ki a szükségleteket. Az önálló szőlész-borász szakirányú képzés gyakorlatilag megszűnt és részben beépült az élelmiszeripari technikus, illetve kertészképzésbe.

4.1 A szőlész-borász szakma szakember utánpótlásának a helyzete

Ágazatunk komoly kézimunkaerő gondokkal küzd. Alig található olyan megbízható és szakmai gyakorlattal rendelkező, hosszú távon, vagy egy-egy szezonmunkában alkalmazható dolgozókkal, akiket alkalmazni lehet. Legalább ilyen rossz a helyzet szakember utánpótlás terén. A kilencvenes években a meghatározó szakmai képzést végző középiskolákban nagy, 20-25fős osztályokban folyt a tanulók szakmai felkészítése. Ez a nagy szakma iránti érdeklődés abbamaradt, ma már csak 10-15 fős osztályokban folyik a képzés, de az utóbbi 5 évben sok középiskolában egy-egy évfolyam ki is maradt. Tényszerűen. Kiskörösön a Petőfi Sándor Evangélikus Iskolában (a korábbi Petőfi Sándor Gimnázium és Kertészeti Szakközépiskolában) a 2009/2010. tanévben a beiratkozott 29 főből öt év múlva 16 tanuló végzett vincellérként. Míg a 2013/2014. tanévben beiratkozott 11 főből 2017/2018. tanévben 6 tanuló végzett élelmiszeripari technikusként. A 2016/2017 és a 2017/2018. tanévben nem indult borászképzés, mert nem volt elegendő létszám az osztály indításához. Villányban a Teleki Zsigmond Mezőgazdasági Szakgimnázium és Szakközép Iskolában és a Soós István Borászati Szakképző Iskolában Budafokon is hasonló a helyzet. Az öt évvel ezelőttihez képest jelenleg fele létszámú (15-18 fős) osztályok vannak. Jelentkezők híján a 2015/2016. tanévben nem indult osztály Budafokon. Ennek több oka van:

- a középiskolákba ezekben az években nagyon szembetűnő a demográfiai völgy
- a megváltozott szakképzési törvény szerint nem szőlész-borász, hanem élelmiszeripari technikus képzés valósul meg
- nem vonzó a szakma, mert nem jövedelmező
- minden évben komoly értékesítési gondokkal küszködik a termelés
- Az élelmiszeripari technikus képzés során nem csak az alapszakmát (szőlőtermesztést és borászatot) tanulják a tanulók, hanem a malom-, cukor-, édesipar, tej-, hús-, üdítőipar, sör- és pálinkagyártás technológiáját is el kell sajátítaniuk.

A borászatok még nem érzékelik, hogy mekkora a baj, hogy nincs szakemberképzés. A vállalkozóknak is változtatni kell a hozzáállásukon. Ha felvesznek valakit a frissen végzettek közül, nem mindig jelentik be, minimálbéren foglalkoztatják napi 12-13 órában a betakarítás ideje alatt, még a hét végén sem kapnak szabadnapot. Ezzel tökéletesen kiábrándítják a fiatalokat a szakmából. A Neumann János Egyetem Kertészeti és Vidékfejlesztési Kara elsősorban a szőlő-bor ágazat felsőfokú szakemberképzésének ad otthont több évtizede. Emellett részt vesznek az ágazat térségi és nemzetközi kutatás-fejlesztési feladataiban is, amihez szintén rendelkezésre állnak személyi és tárgyi feltételek.

Az 1.000 hl feletti borászatoknak javasoljuk, hogy felsőfokú végzettségű borászt, és szakirányú végzettségű technikusokat, szakmunkásokat alkalmazzak. A kisüzemi bortermelők részére szakmai képzést tartunk indokoltnak.

Egyfajta megoldást jelenthet egy speciális ösztöndíjrendszer kialakítása (részben az ágazati vállalkozók, részben a létrehozandó közösségi pincészetek által), amiben ösztönözni lehetne a szükséges szakember-utánpótlás elősegítését.

5. A szőlőtermelők integrációja

A Kunsági Borvidék egyik alapvető és közismert problematikája az a rendszerváltást megelőző több évtized alatt létrejött termelési, majd az azt követő privatizáció során kialakult új tulajdonosi szerkezet, amelyben nagymértékben szétvált a szőlőtermelés és a borászati tevékenység.

A rendszerváltást megelőzően a "nagyüzemi", állami struktúra bizonyos versenyelőnyt jelentett (pl. munkaerő felhasználása), mivel az integrátori háttér megléte lehetővé tette a szőlőtermesztő számára is a kor szintjének megfelelő, tendenciájában jövedelmező termelést. A kialakult feltételrendszer biztosította a nagy kézi munkaigényű szőlőtermelésben szükséges, kellő mennyiségű munkaerő bevonását a vidéki és a városi lakosság legkülönbözőbb rétegeiből egyaránt (a termelés egy jelentős részét részfoglalkozásúak végezték), ugyanakkor az integrátorok a nagyrészt zárt és védett KGST környezetben viszonylag problémamentesen voltak képesek a végterméket (lédig bor, palackos bor, pezsgő, stb.) értékesíteni.

A rendszerváltást követő privatizáció a tulajdonosi struktúrát alapvetően változtatta meg (bérmunkásból tulajdonos lett), a termelési szerkezetet viszont javarészt változatlanul hagyta. A piaci alapú gazdálkodás létrejöttével a korábbi integrátorok eltűntek, illetve átalakultak.

Közel 30 évvel a rendszerváltás után - miközben a privatizációs folyamatok tulajdonképpen lezárultak - számos megoldhatatlannak látszó kihívás előtt áll az ágazat.

A Kunsági Borvidék nagyságrendje, fajtaszerkezete, "borarca" és kialakult termelési szerkezete speciális jellegzetességeket hordoz. A jórészt elaprózódott ültetvényeken (lásd statisztikák) tevékenykedő szőlősgazdák - akiknek átlagéletkorra 60 év körüli - magukra hagyottan, mindenféle szervezettség nélkül, aggódva várják a betakarítást, és csak egy kérdésük van: „Mi lesz a szőlő átvételi ára?”. A másik, ún. "integrátori" oldalon országosan először borvidékünkön jöttek létre azok a monopolhelyzettel bíró felvásárló-feldolgozó pincészetek, amelyek főként alsó-, kis részben középkategóriás bortermékeket forgalmazznak (a piaci verseny az alsó szegmensben a legerősebb).

Az évek során a két fél között (termelők-felvásárlók) nem alakultak ki az ágazat érdekeit hosszútávon is képviselő megoldások, sőt azokkal ellentétes folyamatok zajlanak napjainkban is. A termékpálya-szakaszok jelenlegi elkülönült tulajdonosi pozíciója hátrányosan hat a minőségi termelésre, minőségfejlesztésre (fajták felvásárlási árának összemosása), ami előbb-utóbb a végtermék árát is megdrágítja. (Itt elég csak a szakaszonként rárakódó ÁFÁ-t, a nyereségigényt támasztó viszonteladói kört, a multik polcpénzeit, stb. említeni, amelyek mind a termelői árak

leszorítására irányulnak.) Ebben a felállásban a felvásárló, amennyire csak tudja, a saját piaci kockázatát a termelőre hárítja (és fogja a jövőben is hárítani), aki ennek következtében előbb-utóbb tönkremegy vagy felhagy a termeléssel.

A Kunsági borvidék SWOT-analízise az integrációs lehetőségek alapján

Erősségek	Gyengeségek
<p>Ágazat gazdasági-társadalmi szerepe erős</p> <p>Termelési méretek és piaci méretek</p> <p>Koncentrált fajtaválaszték</p> <p>Folyamatos megújulás és alkalmazkodás</p> <p>Borászati kapacitások mérete</p> <p>Piaci részesedés mérete</p>	<p>A fajtaválaszték egysíkúvá válása</p> <p>A szőlőtermesztés és a borászati termelés éles szétválása</p> <p>Alsó piaci szegmensek dominanciája a termékekben</p> <p>Az összefogásra való gyenge hajlandóság</p> <p>Az integráció és a "szövetkezés" negatív megítélése</p> <p>Korai érésű fajták túlsúlya</p>
Lehetőségek	Veszélyek
<p>Sajátos ökológiai adottságok kihasználása (pl. koraiság, könnyű, gyümölcsös borok, stb.)</p> <p>Termelői integráció erősítése</p> <p>Közösségi marketing</p> <p>Támogatások hatékony felhasználása</p> <p>Oktatás, K+F+I</p> <p>Versenyképesség növelése</p> <p>A borpiac anomáliával (ár, erőfölény, stb.) szembeni egységes termelői fellépés elősegítése</p> <p>A projektek finanszírozási biztonságának növekedése (termelő és pénzügy, támogató részéről egyaránt)</p> <p>A térség borimázsának erősítése</p>	<p>Termelési háttér zsugorodása</p> <p>Termelők elöregedése</p> <p>Fiatal munkaerő elvándorlása (pl. más ágazatokba)</p> <p>Szakmai ismeretek és utánpótlás erodálódása</p> <p>Import hatása</p> <p>Ökológiai adottságok</p> <p>Klímaváltozás fokozódása</p> <p>Jogi és gazdasági környezet bizonytalansága az integráció területén</p> <p>Évjáratonkénti termésingadozás</p>

A felvásárló borászati üzemek - az ágazati érdekekkel ellentétesen, sajnos nemcsak belföldön, hanem hagyományos export piacainkon is - támadják egymás piacát saját részesedésük megtartása érdekében. Ebben a körben jól megfér az olasz, spanyol vagy chilei "olcsó" lédig borok behozatala, vagy az ezzel való ríogatás, ami ugyancsak rossz ütőkártya és bizalmatlanságot szül a hazai szőlőtermelők irányába. Végső soron e folyamatok károsan hatnak az egész ágazatra, hosszú távon annak minden szereplőjére és a nemzetgazdaságra.

A hazai szőlőtermelési alapok megfeleltek az elmúlt évtizedekben. Mindezt csak részben okozta a bekövetkezett piacvesztés. (A volt szocialista országok között Bulgária után Magyarország veszítette el szőlőültetvényeinek legnagyobb részét, közel 50 %-át.) Ennek alapvető oka a termelői érdekeltségű, a teljes termékpálya szakaszt átfogó, integrált struktúra kiépítésének szinte teljes hiánya, ami a hazai mezőgazdasági ágazatok összességét tekintve a szőlő-bor ágazatban a leggyengébb.

Ezen kedvezőtlen tendenciák ellensúlyozására több megoldási alternatíva is kínálkozik, amelyek közül a leggyorsabban adaptálható megoldási lehetőségeket vázoljuk az alábbiakban.

5.1 Piacszervezési intézkedések

A fenntartható szőlőtermesztés a szőlő mennyiségének, minőségének tervezése, a termesztett fajták körének meghatározása és a szőlőtermesztés technológiai fejlesztése nélkül elképzelhetetlen. A Kunsági borvidék felvásárlói és szőlőtermelői integrációs kapcsolata pillanatnyilag kimerül a szőlőfelvásárlásban. A felvásárló borászatok a tervezett szüreti tevékenységet üzleti titokként kezelik, és a szőlőtermelők, valamint a szakmai szervezetek részére nem átlátható a várható piaci magatartásuk. A szőlőtermesztés fenntarthatósága érdekében az integráció elmélyítése szükségszerű. A Hegyközségek Nemzeti Tanácsa -, mint a szőlő-bor ágazat szakmaközi szervezete, a továbbiakban: HNT - az Európai Parlament és a Tanács 1308/2013/EU rendeletének 157. cikk (1) bekezdés c) pont V. alpontjában foglaltakat figyelembe véve alkotta meg a piacszervezési intézkedését, melynek célja a szüret során a piaci folyamatok átláthatóvá tételével a tisztességes versenyfeltételek kialakítása, amelynek eredményeként lehetővé válik a piaci torzulások elkerülése, valamint a szőlészeti termelő és a borászati felvásárló kölcsönösen előnyös együttműködése.

Az intézkedés magában foglalja a borszőlőtermés felvásárlásához kapcsolódó árprognózis közzétételét, valamint az 1308/2013/EU rendeletben előírt szabályoknak megfelelő szabványos szerződésminták, illetve a felvásárlásra vagy értékesítésre vonatkozó ajánlattételi eljárás alkalmazását. Az intézkedés alapján megvalósult borszőlő-felvásárlások tekintetében a szerződött

mennyiségre, a nettó vételárra, valamint fajtánként a szüretelt mennyiségre és területre vonatkozó adatok az illetékes hegybíró részére átadásra, a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa részére továbbításra, illetve a nevezettek által felhasználásra kerülnek. Az intézkedésben való részvételre kötelezettek köre Az intézkedésben való részvételre kötelezett minden olyan, a hegyközségekről szóló 2012. évi CCXIX. törvény (a továbbiakban: Hktv.) 4. § a) pontja szerinti szőlészeti termelő (a továbbiakban: szőlészeti termelő), aki évente legalább 10 tonna borszőlőt értékesítési céllal állít elő, illetve a Hktv. 4. § b) pontja szerinti borászati termelő vagy a Hktv. 4. § c) pontja szerinti szőlészeti és borászati felvásárló (a továbbiakban együtt: felvásárló), aki évente legalább 10 tonna borszőlőt vásárol fel.

A szőlőtermelőnek és a felvásárlónak a borszőlő-értékesítés során az alábbiak szerint kell eljárnia:

- Felvásárlás szerződésminta szerinti szerződés alkalmazásával a legalább 10 tonna borszőlőt felvásárló természetes vagy jogi személy a borszőlő felvásárlása során az általa a tárgyévet megelőző három borpiaci évben felvásárolt borszőlőmennyiség átlaga legalább 60 %-ának megfelelő mennyiségű borszőlőre nézve olyan szerződést alkalmaz, amely a piacszervezési intézkedés melléklete szerinti szerződésmintában szereplő rendelkezéseket (a. a szerződés tárgya b. a borszőlő átadás-átvételének módjáról és időpontjáról szóló rendelkezés c. a vételár meghatározása, valamint kiegyenlítésének módja és határideje d. szerződésszegés, elállás e. mentesülés, részleges teljesítés f. szerződés hatálya, módosítása, felmondása.) tartalmazza.
- A legalább 10 tonna borszőlőt értékesítési céllal előállító szőlészeti termelő a borszőlő eladása során az általa a tárgyévet megelőző három borpiaci évben eladott borszőlőmennyiség átlaga legalább 60 %-ának megfelelő mennyiségű borszőlőre nézve olyan szerződést alkalmaz, amely a piacszervezési intézkedés melléklete szerinti szerződésmintában szereplő rendelkezéseket (a. a szerződés tárgya b. a borszőlő átadás-átvételének módjáról és időpontjáról szóló rendelkezés c. a vételár meghatározása, valamint kiegyenlítésének módja és határideje d. szerződésszegés, elállás e. mentesülés, részleges teljesítés f. szerződés hatálya, módosítása, felmondása.) tartalmazza.
- A szerződéssel lekötött mennyiségen felüli borszőlő felvásárlás során a felvásárló az ajánlattételi felhívást (a továbbiakban: felhívás) is alkalmazhat, amelyben rögzíti a borszőlő ellenértékeként nettó (ÁFA és kompenzációs felár nélküli) árat. A felvásárlás során a felhívásban foglalt ár vagy annál nagyobb ár alkalmazható.

- A szőlészeti termelő értékesítési ajánlatot készíthet az általa értékesíteni kívánt borszőlő-mennyiségről.
- A szőlészeti termelő és a borászati felvásárló együttesen dönthetnek úgy, hogy megállapodnak, hogy a HNT Elnöksége által kiadott árprognózisban szereplő, annál nagyobb áron történik meg a borszőlő átruházása.
- A borszőlő ellenértékét a szerződésben nettó (ÁFA és kompenzációs felár nélküli) árként kell meghatározni. Az ár meghatározása történhet konkrét összeg megjelölésével, vagy olyan ármeghatározási módszer leírásával, amely módszer alapján egyértelműen megállapítható az értékesített borszőlő-mennyiség ellenértéke.
- A borszőlő-felvásárlási szerződést legkésőbb a borszőlő átadás-átvételének napjáig meg kell kötni.

A szőlőfelvásárlással kapcsolatos intézkedések nagyban segítik a Kunsági borvidék fejlődését, de a fenntarthatóság biztosítása szükségessé teszi, hogy a termékértékesítési szerződéseken túl a felvásárlók integrációs tevékenysége aktívabb legyen. A szőlőtermesztés kockázati tényezőit is figyelembe véve (fagy, aszály, jégkár, növény-egészségügyi problémák, stb.) a tervezhető termelés érdekében termeltetési szerződések széleskörű bevezetése szükséges. Ezek a szerződések tartalmazzák a termesztett fajta, az elvárt hozam és minőség, a művelésmód és technológiai lehetőségeket, a növény-egészségügyi elvárásokat. A termeltetési szerződések alapján a hegyközségek átláthatják a működési területükön termelt szőlő hasznosulását, ösztönözhetik a termelőket a termelés korszerűsítésére, a fajtahasználat és a technológia piaci viszonyokhoz igazodó átalakítására. A szerződéses fegyelem alapja a termeltetési modell kialakításának, ezért a szerződésben a garanciákat pontosan meg kell fogalmazni.

5.2 Szőlőtermelők szövetkezése, mint a másodlagos szövetkezés alappillére

Mind országosan, mind a Kunsági Borvidéken elvégzett tanulmányok és helyzetértékelések azt támasztják alá, hogy a borvidék fenntartható fejlődése csak az ágazati szereplők széleskörű és hatékony integrációjával lesz biztosítható. Az ágazaton belül mind a horizontális, mind a vertikális integráció kiépítése sürgős és halasztást nem tűrő feladat. Az elmúlt 30 évet az integráció szinte teljes hiánya jellemezte, ezért a piacok nyitottsága és a globális verseny miatt az ágazat rendkívül sérülékennyé vált.

A 2000-es évek elején ugyan létrejött néhány ún. új típusú termelői szerveződés (termelői csoport), ezek azonban nagyságrendjük, tőkeerejük és piacon betöltött szerepük alapján nem képesek a kitűzött céloknak megfelelően funkcionálni. A borvidékünkön létrejött, államilag elismert hat termelői csoport közül mára már csak kettő működőképes (a Helvécia-Izsák Térsége Szőlő- és Bortermelőinek Mezőgazdasági Szövetkezete és a Kiskőrösi Kossuth Pinceszövetkezet), amelyek együttesen megközelítőleg 400 fő termelőt integrálnak, 8-12 ezer tonna termékkel. (Szövetkezeti alapokon, de állami elismerés nélkül gazdálkodnak Cegléd, Orgovány, Tiszakürt térégeiben.)

Az összefogás helyes irány, de ez önmagában nem elégséges a jövedelmezőség és a versenyképesség fenntartásához. Felvásárlói oldalon ugyanis rövid idő alatt rendkívül gyors és erőteljes monopolizáció zajlott le erős tőkekoncentrációval és uniós források felhasználásával, míg a mások oldalon a létrejött termelői szerveződések kizárták az induláshoz és eredeti tőkefelhalmozáshoz nélkülözhetetlen pályázati lehetőségekből (pl. SAPARD). A szövetkezetekre vonatkozó hazai jogszabályi háttér is ellentmondásos, a szövetkezeti formában való működés a gazdasági társaságokra vonatkozó jogszabályi keretek között vergődik, ami az Unióban kialakult gyakorlattal teljesen ellentétes és az ágazatnak jelentős versenyhátrányt okoz.

A fentebb leírt kedvezőtlen szabályozási és gazdasági környezet ellenére a többszintű összefogás és koordináció (szövetkezés) a megfelelő út egy egészségesebb és fenntarthatóbb ágazati struktúra kialakításához.

Célként kell kitűzni, hogy a Kunsági borvidéken a szükséges és elégséges nagyságrendben - ami egyben piacszervezési irányultságú is - az áruátvételt, a felvásárlást, a feldolgozást, az áruelosztást a bel- és külpiacon (a nagykereskedelemtől a kiskereskedelemnek történő átadásig bezárólag) a szövetkezeti termelők közösen szervezzék és birtokolják. A termelőnek a vertikum egészében

tulajdonossá kell válnia. Ezáltal válik elérhetővé a különböző pályaszakaszokon megtermelt jövedelem kedvezőbb elosztása.

Első lépésként a termelői csoportokba történő integrálással célszerű az összefogást megszervezni és fokozatosan bővíteni, amihez a jogi szabályozási keretek is rendelkezésre állnak (42/2015 (VII.22.) FM Rendelet – 5. számú melléklet). Fontos azonban, hogy - az eddigi hibákat elkerülve - a szervezés megfelelő nagyságrendben történjen, ami a borvidéken kialakult körülmények között megfelelő súllyal bír és piacszabályozó szerepe mellett fel tudja venni a versenyt a monopolhelyzetben lévő felvásárlókkal is (minimum árualap 35-40 ezer tonna). A Kunsági borvidéken a 24 hegyközségből indulásként 10-15 termelői csoportot lenne célszerű létrehozni.

Minimum feltételek egy termelői csoportra vonatkoztatva:

- induló létszám: minimum 15 fő,
- minimum árbevétel: 100 millió Ft,
- alapítási tőke: 1,5 millió Ft.

Az egyéb feltételeket a Rendelet szabályozza, illetve az alapszabályban (6. számú melléklet) kerül rögzítésre.

Sikeres pályázat esetén (állami elismerés megszerzése) a termelői csoport 5 éven keresztül kifizetési kérelmet nyújthat be uniós támogatásra. Az elszámolás alapja a termelői csoport által elért tagi nettó árbevétel, az évenként elérhető maximális forrás 100.000 EUR/csoport. A támogatás révén az 5 év alatt - szervezettség és elért árbevétel függvényében - 0,5-1,0 milliárd forint tőke akkumulálható a borvidékre, ami hatékonyan szolgálhatná a termelők pozícióba kerülését, a másodlagos szövetkezés, illetve a klaszteresedés folyamatát.

Fontos leszögezni, hogy a szervezés nem lehet direkt és erőltetett. Itt nem a köztudatban szitokszóként rögzült Tsz-szervezésről van szó, hanem az 1945 előtti sikeres és egészséges szövetkezeti hagyományokhoz való visszatérésről, valamint az európai jó példákhoz való felzárkózásról. Nem a tulajdon betagosítása, hanem a megszerzett tulajdon megőrzése és hosszú távon is fenntartható működtetése a cél, amelyben a gazdák - kicsik és nagyok egyaránt - összefognak megtermelt termékük közös, szövetkezeten keresztüli értékesítésére. A szövetkezést a nyílt tagság és változó tőke jellemzi.

A termelői csoport tagjai lehetnek termelők (őstermelő), egyéni vállalkozók, jogi személyiségű társaságok, amelyeknek a jövedelme kizárólag mezőgazdasági termék előállításából származik.

Fontos hangsúlyozni, hogy a non-profit működési jelleg nem egy általános haszonnélküliséget jelent, hanem a megtermelt termék jövedelmének a tagság felé történő visszaosztását, míg a működés kifelé for-profit. A visszaosztás a tagság által alapszabályban rögzítetten részvétel arányos.

Fontos, hogy a termelők felé a megalakulás lehetséges módozataira és feltételeire vonatkozóan a korrekt és pontos információk átadásra kerüljenek. Segítséget kell adni az állami elismeréshez szükséges pályázati anyagok elkészítéséhez is. Ebben a munkában szerepet kell vállalnia a Borvidéki Tanácsnak, hegyközségi elnököknek, és ahol erre igény van, az önkormányzatok vezetőinek is (nem egy településünk határában van az ott élő emberek sorsát és életkörülményeit meghatározó szőlőültetvény). A termelőkben tudatosítani kell, melyek azok a módszerek és lehetőségek, amelyek mellett lehetővé válik a jelenlegi "bérmunkás" pozícióból piaci szereplővé válni és a termékpályán megtermelt jövedelemből részt szerezni.

Megfelelő működés alapján megszerzett uniós forrás jelentős tőkealapot biztosít a másodlagos szövetkezés belátható időn belüli megvalósítására.

A másodlagos szövetkezés egyik kiemelt célja a horizontálisan összeszerveződött gazdák tevékenységének nagyobb szintre emelése az általuk megtermelt termék saját tulajdonú borászati üzemben történő feldolgozásával.

Szükséges egy a termelési alapokhoz igazított, megfelelő kapacitású borászati üzem megléte, amit nevezhetünk termelői csoporti tulajdonlású közösségi pincészetnek, e nélkül a lépés nélkül ugyanis a termelő gazdák továbbra sem válhatnak piaci szereplővé. Ennek megszerzése nem feltétlenül igényli új zöldmezős üzem létrehozását, meglévő üzem kivásárlása is megfelelő alternatíva. A működtetéshez - profi szakemberek bevonásával - a termelők közös terveket, stratégiát készítenek, megtervezik arculatukat (borkészítés, mustelőállítás, mustsűrítés, párlatkészítés, melléktermék feldolgozás, pl. törköly komposzt, szőlőmag-olaj, magliszt, stb.). A megvalósítási folyamatban fontos szerepe van a sorrendiségnek és a következetességnek.

Első lépésben tehát a termelő tagok horizontális integrációjának megszervezése a legsürgetőbb feladat, a már említett nagyságrend (35-40 ezer tonna árualap) biztosításával, ezzel párhuzamosan a megtermelt árualap feldolgozási feltételeinek biztonságos megtervezése és megszervezése.

Nélkülözhetetlen az értékesítési menedzsment felállítása, piackutatási és marketing munka azonnali elkezdése profi szakemberek bevonásával. Célszerű non-profit alapon működő adminisztrációs szervezet kiépítése.

A feldolgozás termelők általi tulajdonlása teremti meg az alapot az eredményes és hatékony klaszterbe való tagozódáshoz.

A különböző szintű szövetkezések irányítása a jelenlegi szabályozások szerint eltérő. Az első szinten (termelői csoport) az irányítást a tulajdonos tagokból választott igazgatóság, illetve annak elnöke végzi. A termelői csoport tulajdonlású közösségi pince, valamint klaszter esetében célszerű az operatív vezetést végző menedzsment különválasztása a tulajdonosoktól, az ellenőrzési feladatokra pedig egy a tulajdonosi tagokból választott Felügyelő Bizottság felállítása.

Fontos hangsúlyozni, hogy a fentiekben vázolt borvidéki integrációs rendszerfejlesztő projekt alapját képező termelői integrációs formák nem a jelenleg meglévő és működő borászatok ellen irányul, hanem éppen ellenkezőleg, az ő érdekeiket is védi. A jelenleg működő konstrukcióban az ágazat fenntartható fejlődése nem biztosítható, az ágazati szereplők azonnali, nagyobb szintű összefogása nélkül prognosztizálható az ágazat globális piaci verseny áldozatává válása.

5.3 Klaszteresedés

A globális és helyi stratégiák áttekintése alapján indokolt és elodázhatatlan a **termelők összefogása** annak érdekében, hogy a pozíciók fenntartásával és javításával a borágazat fenntartsa továbbra is lehetőséget a nagyszámú szereplőt megtartani képes ágazat fejlődése számára. Az összefogás alapjául az integrációt és innovációt támogató

Qn borklaszter létrehozását javasoljuk.

A klaszter földrajzilag egymáshoz közel elhelyezkedő vállalatok és kapcsolódó intézmények meghatározott gazdasági területen együttműködő csoportja, melyeket hasonlóságuk és egymást kiegészítő mivoltuk köt össze (Porter). Átvitt értelemben a klaszter kifejezés jelentése: társulás, egységbe tömörülés, összefogás, szövetkezés. **A klaszter, a társult tagok gazdasági együttműködésére**, azonos üzleti érdekek és célok elérése érdekében, közös képviselést hozva létre (például értékesítési hálózat kialakítása). **A klaszterek tagjai, költségeik csökkentése, valamint tevékenységük hatékonyságának növelése érdekében tömörülnek.**

A klaszterek regionális politikai vonatkozású meghatározása a hazai gyakorlat szerint a vállalatok, gyakran kkv-k földrajzi tömörülései, amelyek együttműködnek egymással, az ügyfelekkel és a beszállítókkal, és gyakran szakosodott munkaerő-, üzleti és pénzügyi szolgáltatások, K+F és képzési lehetőségek közös forrásán osztoznak - az intelligens szakosodási stratégiák fontos elemei. Kedvező környezetet teremtenek a versenyképesség növeléséhez és az innováció ösztönzéséhez.

A kialakításukra fordítandó támogatásoknak olyan területekre irányulnak, amelyek komparatív előnnyel rendelkeznek. Itt kiemelhető a területi dimenzió, együttműködés szerepe, szakosodás, de a versenyképesség és innováció is szerepel a definícióban. A klaszter a benne résztvevők versenyképességének javulását és a borágazat támogatáspolitikájának megújulását is eredményezi, ahogy erre, a francia borklaszterek tradíciók megerősítése és megoldása terén elért eredményei (7. számú melléklet), a chilei borklaszterek exportsikerei (8. számú melléklet), a szlovén biobor-ágazat fejlődésének megalapozása (9. számú melléklet), és egy katalán borklaszter sikereinek (10. számú melléklet) elemzéseiből kitűnik.

A Qn Borklaszter innovációt és integrációt támogató kezdeményezéseinek tervezete.

A Qn Borklaszter a Kunsági borvidéket képviseli és felsorakozik azok mellé a klaszterek mellé, amelyek Magyarországon az élelmiszeriparban működnek.

A Qn Borklaszter küldetése a Kunság borai és az ágazati részvevői versenyképességének támogatása az együttműködés és az innováció előmozdításával.

A Qn Borklaszter arra törekszik, hogy a borvidék versenyképességének növelésével hozzájáruljon az ágazatban részvevő szereplők jövedelmezőségének javításához és a borvidék hagyományainak megőrzéséhez és megújulásához.

5.3.1. Célkitűzések

- Együttműködés a klaszter szereplői között a jövedelemtermelés növelése érdekében.
- Ismertség és elismertség növelés.
- Márkaépítés, a borrégió borainak megfelelő elismerése és ár elérése itthon és külföldön.
- Piaci megjelenés és ismeretek bővítése a klaszter tagjai között.
- Innovatív projektek támogatása a borágazat kutatóintézeteinek és eredményeinek felhasználásával.
- K+F projektek elindítása, és hozzá finanszírozási lehetőségek feltárása.
- Kísérleti projekt az optimális szüreti időpont és a szőlő mennyiségének meghatározására.
- Olyan technológia kidolgozása, amely értékeli a parcellák tápanyag-gazdálkodását.
- Kutatási együttműködés az ültetvények fajtaszerkezetének kialakításához.
- Az éves ápolási költségek a jelenlegi ráfordításokhoz képest 15-25 %-kal csökkentése.
- Kutatási együttműködés a növényvédelem optimalizálásához, mely elvezet a legjobb védekezési időpont és növény-védőszer mennyiség meghatározásához.
- Borászati szempontból jelentősebb technológia fejlesztések vizsgálata, új, innovatív fajták borászati kérdései - Nero, Pannónia, Bácska, Generosa, stb.
- Energiajelző rendszer a pincészetek energiafogyasztásának ellenőrzéséhez.
- A megújuló energia életképességének vizsgálata a pincészetekben.
- A piackiegyenlítésül szolgáló helyi termésmennyiség felvásárlását követően a termékek piacra juttatásának támogatása.
- Javaslatok a klaszter márkanévének megismertetésére, valamint a klaszter által palackozott borok piacra juttatása.
- Piaci monitoring.

5.3.2. Megvalósítás

A megvalósítás kezdetei **az alapító tagok (szőlőtermelők és csoportjaik, borászatok, logisztikai rendszerek, oktatás, kutatás, bank, biztosító, stb.)** beszervezését és a menedzsment szervezet

felállítását jelenti, különös tekintettel a Dél-Alföldi Operatív Program területi preferenciáira. A Dél-Alföldi Operatív Program, Regionális Gazdaságfejlesztés.

A gazdaságfejlesztés keretében erre a meghirdetett támogatási programok alapján kezdeményezni kell ezen támogatás elérését. A megfelelően fókuszált, helyi adottságokra épülő gazdaságfejlesztési stratégia a régió fejlesztési pólusát és regionális alközpontjait, a karakterisztikus potenciállal rendelkező területeket és a továbbfejleszhető kutató potenciállal rendelkező településeket tekinti elsődleges célterületeinek.

Gazdaságfejlesztés keretében támogatható:

- Az üzleti infrastruktúra és a befektetési környezet fejlesztése
- Telephelyfejlesztés
- Klaszter menedzsment szervezetek létrehozása, megerősítése
- Komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségek üzleti infrastruktúra fejlesztése

Akkreditált Klaszter címre pályázni akkor nyílik lehetőség, ha a klaszter legalább két éve működik, és innovációs tevékenységével, illetve az együttműködésben rejlő hatékonyságuk révén jelentős fejlesztésekkel régiós viszonylatban is kiemelkedő tevékenység elérésére volt képesek (*11. számú melléklet*). Sikeres akkreditáció esetén a klasztertagok a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program keretében meghirdetett felhívásokra benyújtott támogatási kérelmük értékelésekor a felhívásokban megszabott feltételek teljesülése esetén előnyökben részesülhetnek.

A klasztermenedzsment szervezet jogosultságot kap a professzionális klaszterszervezetek minőségi szolgáltatásnyújtásának támogatása című (GINOP-1.3.2-15 kódszámú) felhíváson való indulásra. A pályázat nem jár automatikusan pénzösszeg elnyerésével.

A Qn Borklaszter Alapító Okiratát a melléklet tartalmazza (*12. számú melléklet*), amennyiben a támogatás megteremthető a klaszter szervezéséhez, úgy még ebben az évben, megteremthető a szüretet követően az alapító közgyűlés megszervezése.

5.4 Közös termelői feldolgozó és tároló háttér létrehozása

A Kunsági borvidék egyik alapvető és közismert problémája az az évtizedek alatt kialakult (alapjaiban már a privatizáció időszakában is létező) előbb termelési, majd később tulajdonosi szerkezet, amelyben nagymértékben szétvált a szőlőtermesztés és a borászati termelés.

A szőlőtermelők szervezetlensége következtében az termelés koordinációja csak alacsony fokon valósul meg. Az integráció hiánya a szőlő felvásárlási áraiban csúcsosodik ki.

A borszőlő felvásárlási ár kialakítása a felvásárló borászatok által történik, a borpiaci lehetőségek (első áras borok átadási ára, import beszerzési lehetőség, lédig export kilátások stb.), az átmenő borkészletek és a várható szőlőtermés alapján. Az árak alakulását befolyásolja a szüret üteme.

A Kunsági borvidék fajtaszerkezete a szüret ütemezése szempontjából kedvezőtlen. A korai fajták aránya meghaladja az összes terület 2/3-át. Ezeknek a fajtáknak a szürete augusztus vége-szeptember eleje.

A rendelkezésre álló szüreti kapacitás mellett a várható **termés 70 %-a két hét alatt kerül a feldolgozókbá**. A naponta beszállított szőlő mennyisége a túlkínálat érzetét kelti, és ez piaci mechanizmusként a felvásárlási árakat lefelé mozdítja. Az árcsökkentő hatás ezt követően a közép és késői érésű fajták áraira is hatással van.

A vázolt helyzet miatt javasolt olyan termelők által létrehozott és működtetett közpince - közös feldolgozó-tárolási háttér - kialakítása, ami lehetővé teszi, hogy az adott **szüreti időszakban felmerülő relatív túltermelési csúcsokat kezelje. A szőlőfelvásárlási anomáliákat megelőzze, és a termelési költségeket megtérítse.**

Ennek kettős hatása lehet.

- Egyrészt olyan kapacitást jelentene, ami a piacon hirtelen megjelenő többletet a meglévő felvásárlók mellett képes lenne feldolgozni,
- Másrészt egyfajta szőlőtermelők által irányított piaci tényező lenne, ami elősegítené, hogy a szőlőárakat a szőlőtermesztők számára is kedvező szinten lehessen tartani.

Ehhez kettős eszközként funkcionálna.

Egyrészt a szőlőpiacról mintegy "kivonna" jelentősebb mennyiséget, másrészt a felvásárlási ár aktív kialakításával is jelen lenne és ezen keresztül élénkítené és befolyásolná kedvező irányba a piaci

folyamatokat. Célja alapvetően **a tagok által megtermelt és meghatározott szőlőmennyiség kivonása a piacról, ami árstabilizáló hatással járhat.**

A jelenlegi termelési háttér figyelembe vételével ennek kapacitását célszerű lenne 30.000-40.000 tonna/szüreti időszak meghatározni. A kapacitásokat - logisztikai okok és a szállítási költségek csökkentése érdekében - a térségben dekoncentráltan, több helyen (pld. Izsák, Orgovány, Kiskőrös, Kecel, Jánoshalma, Tiszakürt) kellene kiépíteni.

A közpincék/közösségi feldolgozók kialakításakor a meglévő kapacitások részben figyelembe vehetők, bevonhatók.

A közösségi felvásárló pincészetek technológiai feltételeit és felszerelését azonos módon kerülnének kialakításra. Ezt az előállított végtermék határozza meg. Ebből a szempontból több cél adható meg:

- must előállítása (friss, valamilyen eljárással tartósított, sűrített)
- bor előállítása továbbértékesítésre folyóborként
- bor előállítása forgalomba hozatalra (folyóbor, palackozott bor, BiB®, stb.)
- egyéb szőlőalapú termék továbbértékesítésre vagy forgalomba hozatalra (pl. szőlőlé, stb.)
- törköly, szőlőmag/olaj/liszt, borkő, stb.

A termelési célok meghatározása után lehetne a tényleges kapacitásokat megadni (pl. feldolgozó, erjesztő, tároló, palackozó, stb.).

a. Must előállítása

A must értékesítése és felhasználása többirányú lehet.

Egyrészt friss termékként történő értékesítés (pl. export) jöhet szóba.

Tartósított formában szintén értékesítés (tagok, egyéb felvásárlók) vagy a saját borászati tevékenységhez való felhasználás lehet a kimenet.

Sűrítményként az oltalom alatt álló eredet-megjelölés előírásainak megfelelő, valamint a finomított mustsűrítmény előállításának technológiai feltételei jelenleg is hiányoznak a borvidéken.

b. Borok előállítása

A borok előállítása esetében két fő irány adható meg. Egyszer fejtett borként, mint végtermék, további borfelvásárlók részére, illetve saját kereskedelmi forgalmazás valamilyen formájában. Ez

árualapot adhat a "klaszter" által kialakított egységes arculatú közösségi bormárka-családhoz. Emellett célszerű biztosítani a saját, kis tételes folyóbor eladást is.

c. Egyéb termékek

Megvizsgálandó, hogy a nagy mennyiségű alapanyagra építve gazdaságos és célszerű-e olyan termékekkel is megjelenni, amelyek részben a szőlőalapanyagot, részben a melléktermékeket hasznosítják. Ilyenek a szőlőmag, a törköly, a borseprő feldolgozásának, valamint az ital- vagy élelmiszergyártás csatlakozó felületeinek feltárása és a tevékenység diverzifikálása.

A közösségi feldolgozók tervezésekor a versenyképesség elsődleges szempontként kell szerepeljen.

A feldolgozóknak előállított termékek piaci elhelyezése csak abban az esetben biztosítható megnyugtatóan, amennyiben a termékek minden kritikát kiállnak, minőségük bármely borvidéki üzem termékének a szintjét eléri, vagy meghaladja.

Az üzemek technológiai tervezésekor racionális megoldásokat kell előtérbe helyezni.

Főbb technológiai szempontok:

- zárt rendszerű feldolgozás
- musttisztítás
- irányított erjesztés
- reduktív bortárolás
- fizikai eljárásokon alapuló stabilizálás
- hidegsteril palackozás.
- Rektifikált mustsűrítvény előállítása
- Must aszeptikus tárolása
- melléktermék feldolgozás (olaj, magörlemény, komposzt, párlat)

A közösségi feldolgozó közpincei jelleggel, nonprofit elvek szerint, költségtérítés alapján működhet. **A készletfinanszírozásnál a közraktározás feltételei mellett állami garanciákkal biztosított forgóeszköz a termelők termelési biztonságát eredményezi.** Alapos tervezést igényel a piaci lehetőségek és a költségek felmérése. Mivel közösségi (és várhatóan támogatási) források mellett valósul meg, jól megalapozott üzleti terv szükséges.

Tisztázandó a tulajdonosi és finanszírozási háttér. A működését és formáját tekintve egyértelműen valamilyen nonprofit szervezetre van szükség.

6. Összefoglalás

A munkabizottság által készített projekt javaslat négy megoldást kínál a Kunsági borvidék hegyközségei részére.

Ezek:

- Piacszervezési intézkedések
- Szőlőtermelők szövetkezése, mint a másodlagos szövetkezés alappillére
- Klaszteresedés
- Közös termelői feldolgozó és tároló háttér létrehozása

Az egyes javaslatok nem zárják ki egymást, hanem lehetőséget teremtenek bármely mix alkalmazására. A megvalósítás során a hegyközségi tanács szerepe továbbra is fennáll a tájékoztatás és a koordináció területén.

Amennyiben az integráció megvalósítása során szakmai, jogi, közgazdasági segítségre van szükség, úgy megfontolandó egy borvidéki szintű non-profit szervezet létrehozása. A feldolgozóüzemek a térségi integrációs rendszer több eleméhez kapcsolódnának, központi koordináció és adminisztráció segítségével:

- termelői csoportok (alapanyag-termelés)
- borvidéki "integrációs klaszter" (termelés, szolgáltatás, piac, K+F+I, termékfejlesztés)

borvidéki non-profit "szolgáltató szervezet" (szolgáltatás, piac, gazdálkodási, jogi és adminisztrációs háttér)

Végül fontos bemutatni a projektben vázolt fejlesztési programok kihívásait és előnyeit, amelyek vázlatosan az alábbiakban összegezhetők:

Kihívások:

- Az anyagban is említett jogszabályi keretek ellentmondásossága.
- A szövetkezés fogalmának jelenlegi helytelen, negatív értelmezése a köztudatban.
- A működéssel összefüggő non-profit jelleg szövetkezetekre vonatkozó félreértelmezése.
- Jelentős lemaradás más uniós versenytársakkal szemben az integráció terén (jelenleg azt a szintet sem érjük el, amit a nyugat-európai versenytársak 25 évvel ezelőtti minimumszintként határoztak meg).

- A politikai és érdekvédelmi szervezetek szövetkezéssel kapcsolatos identitásavara, a szándékok bizonytalansága.
- Előnyök:
- Javulhat az ágazat - ezen belül a borvidék - versenyképessége a minőség javulásának köszönhetően.
- Már rövidtávon is rugalmas működési kereteket biztosít minden résztvevőnek a nyitott szövetkezeti elv alapján.
- A termelési költségek az egységesebb és széleskörű tulajdonosi szerkezet miatt csökkennek, a termelői árak stabilizálódnak.
- Elkerülhető a haszon közvetítő kereskedelem általi lefölözése.
- Javul a termelésben résztvevők jövedelemtermelése, jövedelmezősége és a költséghatékonyság.
- A jövedelmezőség javulása lehetővé teszi részfoglalkozásúak bevonását, ami segíthet az akut munkaerő problémákon.
- Rövid idő alatt gyors fejlődést és tőkegyarapodást tesz lehetővé a szövetkezők részére.
- Uniós források bevonásának lehetősége.
- Védelmet nyújt a kisebb gazdaságok számára is, ugyanakkor előnyt jelent a nagyobbaknak is a közös piaci fellépés miatt.
- A nagyobb jövedelem és a nagyobb biztonság miatt a bankok, biztosító intézetek, szolgáltató szervezetek előnyöket adnak, ami szintén javítja a versenypozíciót.
- Megnö a minőség-ellenőrzés szerepe, ezáltal javul a technológiai fegyelem.
- A termelők értékesítési együttműködése alkupozíciót hoz létre, ami erősíti az értékesítési folyamatban betöltött szerepüket.
- A konstrukció nem vásárolható ki sem külföldi, sem belföldi személy által.
- Javul a borvidéken a szakmaiság, a térségi identitástudat, felelősségérzet.
- A szolidaritás elve erősíti a vidékmeztartó képességet.
- Előnyös hatást gyakorol a tájkultúrára, környezetvédelemre.

Kecskemét, 2018. július 20.